

Indholdsfortegnelse

Kontakt	4
Siden sidst	5
Kierkegaards tekstmaskineri Af kandidatstipendiat, cand. theol. Joakim Garff	7
Græsk filosofi og kristen teologi Af Forskningsprofessor, dr. phil. Troels Engberg-Pedersen	12
Internationalt studenterbesøg ved Det teologiske Fakultet efterårssemesteret 1990 Af lektor, cand. theol. Hans Raun Iversen	18
Bent Hahn Af professor, dr. theol. Leif Grane	22
Sankt Andreas Bibliotek Af pater Pierre Grégoire, O.P.	24
Joint venture – Dansk Salmeregistrant går nye veje Af lektor, lic. theol. Peter Balslev-Clausen	27
Bibelsk Arkæologi Af lektor, dr. theol. John Strange	32
Lærerne ved Det teologiske Fakultet	37
Kalender for efterårssemesteret 1990	40

Kontakt

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelse rettes til:

Birthe Andersen,
Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46, 4.sal,
1150 København K.,
telf. 33 15 28 11 lokal 277.

Ansvarshavende redaktør:
Dekan John Strange.
Redaktionskomite:
Niels Hyldahl, Peder Nørgaard-Højen, Martin Schwarz Lausten.
Lay-out og sats: Heureka.
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S.
Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.
Oplag: 2500.

Siden sidst

Det halve år, der hidtil er gået af 1990, har været godt for Det teologiske Fakultet. Ombygningen af de kirkehistoriske biblioteker, som har været planlagt i flere år, er nu tilendebragt med et, synes vi selv, meget smukt resultat. Biblioteket er blevet samlet, og der er kommet flere læsepladser. Samtidigt får fakultetet et nærmere samarbejde med Den katolske Kirkes bibliotek, Sct. Andreas-biblioteket, et samarbejde, vi venter os meget af, idet biblioteket i sommerens løb er flyttet ind i Købmagergade 46. Fakultetet er meget taknemmeligt for den støtte og velvilje, Rektor og Universitetets centrale administration har vist i denne sag. EDB-netværket er omsider blevet færdigt og er i drift til glæde for de lærere, der allerede er tilsluttet. Det er dog langt fra alle kontorer og ansatte, som er tilsluttet netværket, men arbejdet med dette fortsætter så hurtigt, som fakultetets bevillinger tillader at anskaffe PC'ere. I forbindelse med EDB-netværket er det blevet muligt at gennemføre et projekt med registrering af den danske salmeskat, et projekt, som er begyndt som en videreførelse af Salmeregistranten, men som nu er blevet intensiveret med en bevilling fra Kirkemистерiet. Fakultetet er ved at købe

en scanner, så det vil være muligt at registrere alt på EDB. Projektet er beskrevet senere i dette nummer af TEOL-INFO. Også for studenterne ved fakultetet er der ved at blive oprettet EDB-faciliteter, idet der er blevet indrettet en skrivestue med fem PC'ere og en laserprinter. Vi håber alle, at dette vil hjælpe studenterne med udarbejdelsen af de skriftlige arbejder i deres studier, og derved bringe studietiden ned. Om det er tilstrækkeligt med fem PC'ere, vil vise sig.

Samtidigt med alt dette er den ny studieordning ved at være godt i gang, og den første kandidat efter den ny ordning er færdig, en af de mange, der har benyttet sig af overgangsordningerne.

Fremtiden tegner derimod mørkere for fakultetet. De ny budgetteringsregler, hvor bevillingerne er blevet mere direkte afhængige af kandidatproduktionen, har ramt fakultetet hårdt, især fordi 1) tilpasningstiden er blevet forkortet drastisk, 2) studietiden under den ny studieordning er blevet forkortet med 1/2 år, 3) og student/lærerfrekvensen er blevet forøget. At vi er ramt særlig hårdt, skyldes vel først og fremmest, at fakultetet er et lille fakultet med kun ét studium. Et tilfældigt dyk i kandidatproduktionen i 1988 har derfor gi-

vet en stor nedgang i budgettet i overslagsårene 1991-94, i alt 13 %. Direktoratet for de videregående uddannelser er gjort opmærksom på vore særlige problemer og har for 1991 givet en særlig bevilling, hvilket giver os en respit, hvor vi så skal prøve at rette op på budgettet ved at forøge kandidatproduktionen. Dette tror vi, der er gode muligheder for, så vi håber, vi kan klare de nærmeste år uden alt for store nedskæringer. Vi er taknemmelige for hjælpen fra direktoratet.

Det teologiske fakultets forskning og undervisning er særligt følsom også af en anden grund. Skønt det er et stort fag med et optag på 130 studerende årligt, er det dog i virkeligheden 6 fag med flere hjælpefag, som nok danner et hele, men som i videnskabelig tradition ligger inden for vidt forskellige områder, og som hver for sig ikke har så stor bemanning, at de enkelte fag kan tåle en nedskæring. Det er der-

for et spørgsmål, om fakultetet ikke burde søge at opnå en slags småfagsstatus (dvs en særlig bevillingsmåde for små fag) for at beskytte fakultetets forskning mod svingninger i bevillingerne til undervisning.

Men foreløbig arbejder alle under de givne vilkår med at omstille undervisningen til den ny studieordning, samtidig med, at de enkelte ansatte bruger deres tid – ikke mindst fritiden – til at arbejde med og videreudvikle deres fagområde, som det fremgår dels af de enkelte præsentationer, dels af listen over fakultetets lærere senere i bladet.

Endelig skal vi på undervisningssiden trække besøget fra den Tredie Verden i efterårssemesteret frem. Det er første gang fakultetet prøver at undervise udenlandske studenter, og vi håber, at dette (og fremtidige?) besøg kan styrke udvekslingen også af danske studenter.

Redaktionen

Kierkegaards tekstmaskineri

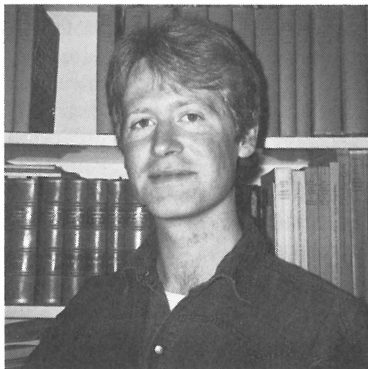
Af Joakim Garff
Institut for Systematisk Teologi

En dag i 1847 tager Kierkegaard uden noget nævneværdigt tilløb et spring ud på 70.000 profetiske favne: »...Og derfor vil just engang ikke blot mine Skrifter, men netop mit Liv, hele Maskineriets intrigante Hemmelighed blive studeret og studeret.« Det er, som man ser, ikke ligefrem beskedenhed, der præger profeten, men eftertiden har gjort den selvbevidste vision til virkelighed.

Ser man bort fra H.C. Andersen, der også måtte så gruelig meget igennem før han blev berømt, deriblandt at blive kanøflet af ironiens magister, så er han, Søren Kierkegaard, *registered trade mark*, ubetinget en af landets største, litterære eksportvarer.

Teksten

Studeret og studeret er han blevet, og paradoksets tænker er selv blevet offer for det paradoks, at hans patetiske pointering af »hiin Enkelte« har resulteret i talløse Kierkegaardsselskaber kloden rundt, og ønsker man at holde sig blot nogenlunde orienteret om det vilde opvæld af videnskabelige værker, der

hvert år ser dagens lys, får man snart sin sag for.

Allerede omfanget af Kierkegaards egne skrifter kan imidlertid få det til at flimre lidt for læserens blik. Det skyldes ikke alene, at de *Samlede Værker* og såkaldte *Papirer* udgør henved fyrretyve bind, det skyldes tillige, at der foreligger forskellige udgaver. Foruden originaludgaverne findes der således af de *Samlede Værker* en førsteudgave besørget af A.B. Drachmann, J.L. Heiberg og H.O. Lange, 14 bind, udgivet 1901-06; en andenudgave, der er et revideret optryk heraf, men forsynet med A. Ibsens »Sag- og Forfatterregis-

ter« og »Terminologisk Register« af J. Himmelstrup, i alt 15 bind, udgivet 1920-36; og endelig en tredjeudgave, ekspederet af P.P. Rhode, som har foretaget en let revision af andenudgaven, hvis tekstkritiske afsnit han har udeladt til fordel for et noteapparat, der lader ikke så lidt tilbage at ønske, hvad Rhode selv blankt bekender i sit lille forord til de 20 bind, som udsendtes 1962-64. Med hensyn til Kierkegaards *Papirer*, findes en førsteudgave udgivet af P.A. Heiberg og V. Kuhr, 20 bind 1909-48, og en andenudgave, der er et fotografisk optryk af denne, men suppleret af N. Thulstrup og ledsaget af et index i tre bind udarbejdet af N.J. Cappelørn, summa summarum 25 bind, udgivet 1968-78.

Til disse udgaver følger sig en hel hær af tekststudvalg og antologier, som hver især og sammen ikke blot bidrager til den almindelige udbredelse af Kierkegaard, men også til almindelig forvirring. Ganske vist gælder henvisningerne det eller det bestemte bind, den og den side, men bind og side varierer fra udgave til udgave, fra tekststudvalg til antologi, hvorfor den, der vil op- lede de enkelte henvisninger, må disponere over mindst to af de tre udgaver af *Samlede Værker* og selv koordinere bind og side via det sammenlignende register, der findes i tredjeudgaven.

Også i denne noget udvendige forstand bliver Kierkegaards skrifter altså studeret og studeret – hvis man da ikke lige er så uheldig at tilhøre kategorien af nye læsere, for de kan ikke begynde her. De tre

udgaver af *Samlede Værker* er nemlig udsolgte fra forlaget. Den forholdsvis billige tredjeudgave vil næppe blive genoptrykt, heldigvis, må man tilføje, idet den tekstmæssigt absolut er den ringeste af de tre. Andenudgaven ville man derimod kunne genoptrykke, hvis da ikke udgiverne i sin tid havde taget Kierkegaards bemærkning om, at han ikke var »zum Gebrauch für Jedermann«, så alvorligt, at de lod hele herligheden trykke med gotisk skrift, hvilket jo, ikke mindst nuomstunder, begrænser læser-skaren ganske betragteligt. Skal der foretages et genoptryk, er det derfor mest rimeligt at lægge førsteudgaven til grund, hvad en udgivergruppe bestående af Poul Lübcke, Lars Petersen, Julia Watkin og undertegnede følgelig har valgt at gøre.

Maskineriet

Nu siger det imidlertid omtrent sig selv, at det kompromis, som et genoptryk af *Samlede Værker* i førsteudgaven er og bliver, uvilkårligt må give anledning til at overveje muligheden af en kritisk udgave. Hvilket medium ville være det mest velegnede til at studere Kierkegaards intrigante maskineri, lød spørgsmålet, og svaret gav sig selv: Maskineriet måtte studeres maskinelt. Og dermed blev Alastair McKinnon, professor ved McGill University i Canada, den helt centrale figur. Han havde nemlig i mere end en menneskealder beskæftiget sig med Kierkegaard i edb-regie og tilvejebragt en computer-læsbar udgave af de *Samlede Vær-*

ker, som han nu i samarbejde med generalsekretær for Det danske Bibelselskab, cand.theol. Niels Jørgen Cappelørn var ved at supplere med en optisk indlæsning af Kierkegaards *Papirer*. Og da McKinnon engang i august -89 var inviteret til København for på et seminar at præsentere sin computer-læsbare udgaves muligheder, tog Cappelørn initiativet til det første af en række møder, hvor principperne for en kritisk udgave blev diskuteret.

Denne diskussion fik snart tilført nye perspektiver, da docent, lic.phil. Finn Hauberg Mortensen fra Nordisk Institut, Odense Universitet, fremlagde de foreløbige resultater af sit filologiske arbejde med manuskripter i Det kongelige Biblioteks Kierkegaard Arkiv. Dette arbejde dokumenterede, at de oprindelige udgiver ikke i fornødent omfang havde haft blik for de eksempelvis grafiske signaler i manuskripterne. Endvidere var en mængde større og mindre tilføjelser og udeladelser ikke registreret, mens udgiverne omvendt fra tid til anden havde foretaget interpolationer, hvorved deres udgivelse gav indtryk af en egalitet og konsistens, som det faktiske materiale slet og ret ikke besad. Endelig er den basistekst, der er optrykt i *Samlede Værker* af heterogen beskaffenhed, idet man i nogle tilfælde har anvendt førsteugaven, i andre andenudgaven og til tider anvendt tekster, Kierkegaard ikke selv har besørget i trykken.

Efter Hauberg Mortensens dokumentation af disse (mis)forhold

stod det klart, at en ny udgave forudsatte en fornyet, filologisk analyse af Kierkegaards manuskripter, der måtte genlæses linie for linie. Til en sådan genlæsning af det samlede materiale skulle høre en vurdering af, hvorvidt den traditionelt anvendte skelnen mellem *Papirer* og *Værker* skulle gentages eller erstattes af en anden kategorisering, som var mere velegnet til at synliggøre forbindelseslinierne mellem de tidligste skitser og det endelige værk. Og en ændret kategorisering af teksterne ville være så meget mere relevant som den nuværende adskillelse mellem *Papirer* og *Værker* ikke er konsekvent gennemført. I *Værkerne* har man således inkluderet tekster, Kierkegaard ikke selv har publiceret, »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed« fx, mens man har ladet andre, helt eller delvis afsluttede tekster, der forskningshistorisk har opnået værkstatus, fx »De omnibus dubitandum est« og »Bogen om Adler«, forblive i *Papirerne*. Tilsvarende tvivlsom ved den nuværende inddeling af *Papirerne* er den skelnen mellem æstetiske, etiske og religiøse tekster, som udgiverne mere har foretaget af praktiske hensyn end i overensstemmelse med teksternes egen ofte yderst komplekse karakter.

Udgiverne af Kierkegaards *Papirer* har inddelt disse i tre hovedgrupper. A, der udgør det, man almindeligvis forbinder med dagbogsoptegnelser, hvilket i dette tilfælde fx vil sige: pludselige ind- og udfald, teologiske og filosofiske re-

fleksioner, erindringer om Regine. **B**, der omfatter forarbejder og udeladelser i manuskripterne til såvel pseudonyme som ikke-pseudonyme værker. Og endelig **C**, der navnlig rummer optegnelser med forbindelse til Kierkegaards læsning og studier i øvrigt.

Af særlig interesse for den, der vil følge værkernes tilblivelsesproces, er selvfølgelig især **B**-gruppen, som da også i flere udenlandske udgaver af *Værkerne*, fx Howard Hongs engelske, er anbragt bagest i den pågældende bog, så læseren kan se, hvad Kierkegaard først skrev og siden slettede. Man forskånes derved for det dobbelte bogholderi, som den danske udgave nødvendigvis gør, men situationen er endnu ikke ideel. Den helt ideelle ville nemlig i al sin ligefremme logik være at have det samlede materiale samlet ét sted.

Og det var netop, hvad databasen gav mulighed for. Mente vi. For dog ikke at gøre regning uden vært, måtte værten opsiges. Han befandt sig i Montreal.

Tekstmaskineriet

Her diskuterede Cappelørn og jeg vore tanker om en databaseret (re)organisering med McKinnon, der havde indkaldt to yngre computerspecialister, Nikos og Stéphane, som analyserede de tekniske problemer.

Da vi betragtede det som databasens opgave at visualisere mest muligt og forvirre mindst muligt, samlede vi tekstinformationerne i særlige filer, der på skærmen blev angivet med forskellige symboler

på de steder i teksten, hvortil der var føjet en udgivernote, knyttet en tilføjelse i manus, fandtes et tidligt forlæg, eller hvad det nu måtte være. Brugeren kunne da aktivere en given kode og derefter få den pågældende information frem på skærmen i 'vinduer' af forskellig art og i forskellige farver afhængig af informationernes længde og beskaffenhed. Ved at give brugeren mulighed for at bevæge sig både vertikalt ned gennem tekstens tilblivelsesproces og horisontalt frem gennem tekstens stilistiske og sproglige variationer vil man kunne følge Kierkegaards tanke- og skriveproces på en radikalt ny måde.

Aktiveres søgefunktionen, kan man således bevæge sig i den samlede tekstmængde, altså de henved 40 bind, og dertil få optalt det antal gange, ordet optræder, og/eller få udprintet det omkranset af de sætninger, hvori ordet forekommer, og/eller få ordfrekvensen grafisk fremstillet i de af McKinnon allerede udviklede diagrammer. På skærmens statuslinie vil man få henvisninger til de danske bogudgaver samt til den engelske, tyske og franske oversættelse.

Denne smidighed i materialet giver ikke alene en ganske anden adgang til de kierkegaardske tekster, databasen kan tillige forbindes med bibliografiske og andre registreringer af sekundærlitteraturen samt med andre databaser. Databasen betyder dog ikke, at Kierkegaard ikke fortsat skal være tilgængelig i bogform, for det skal han selvfølgelig – nemlig i skikkel-

se af den filologisk reviderede og for så vidt »optimale tekst«. Bogudgaven vil blive mindre end de eksisterende *Værker* og *Papirer*, idet de omtalte grupper **B** og **C**, der primært har forskningsmæssig interesse, i alt væsentligt skal forblive i databasen. En sådan disposition vil billiggøre den trykte udgave betydeligt, hvortil kommer, at nyoplag, trykt fra databasen, kan fremstilles hurtigere og i takt med salget.

Foreløbig er planlagt et pilotprojekt, som skal samle sig om et enkelt værk, »Begrebet Angst«, der hvad angår filologisk kontrol, tekstmæssig (re)organisering og udarbejdelse af kommentarer vil kunne gennemføres inden for overskuelig tid og således danne grundlag for det videre arbejde. Gruppen bag dette pilotprojekt udgøres af følgende fire, der hver især bidrager med deres fagspecifikke kompetence: Niels Jørgen Cappel-

ørn, Alastair McKinnon, Finn Hauberg Mortensen, Poul Lübcke og Joakim Garff.

Det har ikke her været stedet at fortabe sig i detaljer, så meget mindre som disse endnu rubriceres under betegnelsen: Confidential: not for general circulation, og jeg har derfor nøjedes med at anføre de mere generelle perspektiver.

Mulighederne er i princippet ubegrænsede. Og de har vist sig at være realisable i praksis. Hvorvidt de også bliver realiserede, vil tiden vise. Og tid er som bekendt penge.

Det er ikke tom, retorisk pathos, hvis man siger, at udgivelsen må anses for en national pligt. For nok er der tradition for, at en profet ikke æres i sit eget fædreland, men at hans værker end ikke er tilgængelige, er vistnok et nummer for ydmygende.

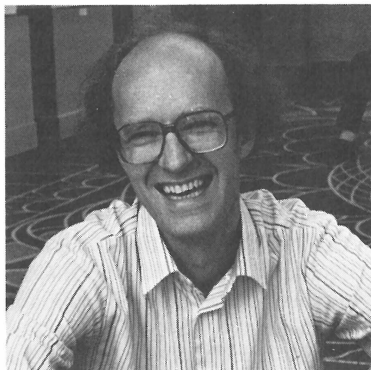
Såvel for de udannede som for de dannede blandt hans foragtere.

Græsk filosofi og kristen teologi

Af Troels Engberg-Pedersen
Institut for Bibelsk Eksegese

Hvorfor skal man beskæftige sig med græsk filosofi ved et teologisk fakultet? Det indlysende svar er selvfølgelig, at græsk filosofi har været af central betydning for teologien fra de allerførste århundreder af kristendommens historie og langt op i europæisk historie.

Tag fx en teolog som Augustin. Han er utænkelig og dermed uforståelig uden platonismen. Han er desuden et godt eksempel på den særlige måde, hvorpå man må medinddrage filosofisk kendskab i forståelsen af en antik teolog. For det første må man kende begge de idé-traditioner, som han forener, både den gammeltestamentligt jødiske og (i Augustins tilfælde) den platonske: fra Platon selv over den mellemste platonisme (fx Plutarch og Albinus) frem til Plotin og Porphyrios. For det andet må man så at sige forsøge at glemme traditionerne og i stedet arbejde sig »udad« til en forståelse, der tager udgangspunkt i den samtidige kultursituation med (ny)platonisme, kristendom og meget andet som sideordnede livsmuligheder – sådan som Augustin jo også selv gjorde det.

Men så aristotelismen? Den lå i dvale i et par århundreder ned mod Kristi fødsel, for så at blomstre i 2. årh. e.Kr. med en glørværdig teologisk fremtid foran sig fx hos Thomas Aquinas.

Eller endelig Platons og Aristoteles' direkte arvtagere i hellenistisk filosofi: stoikere, epikuræere, skeptikere? Også de (og særlig stoikerne) havde en glørværdig teologisk fremtid foran sig så sent som i 17. og 18. årh. Herom kan man fx læse i en spændende bog af den canadiske filosof Charles Taylor: *Sources of the Self, The Making of the Modern Identity* fra 1989. Bogen er lige så teologisk som filoso-

fisk interessant og påviser bl.a. en fælles baggrund for den if. Taylor karakteristisk moderne understregning af den moralske værdi af *ordinary life*: i puritanismen og nystoicismen!

Græsk filosofi og Bibelen

Men alt det tilhører kirkehistorien. Hvad da med teologiens grundtekst, Det Nye Testamente – eller for den sags skyld tilbage til Det Gamle Testamente incl. de gammeltestamentlige apokryfer?

Også her er græsk filosofi en vigtig størrelse, mindst lige så vigtig som i de tidligere nævnte sammenhænge. Men den er det på en anden måde. I kort begreb: Jo længere man kommer væk fra antikken selv, desto mere bliver den græske filosofis indflydelse (hvor den findes) direkte, i den forstand at den er overtaget direkte fra bøgerne selv fremfor primært at være formidlet gennem kulturen. Omvendt, jo tættere man er på antikken selv (som fx hos Augustin), desto mere bliver dens indflydelse (også) indirekte – men ikke derfor mindre væsentlig. Tværtimod: Man *levede* i den kultur, som var artikuleret af filosofien selv – og som omvendt også delvis forstod sig selv sådan, som den var artikuleret af filosofien. Her er det altså den med apokryferne og Det Nye Testamente *samtidige* filosofi, der er relevant: den hellenistiske. Mit anliggende er at forklare, hvordan denne relevans skal forstås.

Hellenistisk kultur

Med Alexander den Store kom Pa-

læstina og de vigtigste områder i det østlige middelhavsområde og den nære orient, hvor der levede jøder uden for Palæstina, under græsk overherredømme. I det første lille århundrede efter Alexander var græsk kultur en ekspansiv kraft i de nyerebrede områder. Græske byer blev grundlagt overalt, og bystatens politiske og sociale strukturer fik modelstatus som følge af den politisk-militære ekspansion: *polis*-styreform, *gymnasie*-uddannelsen, sproget og de litterære udtryksformer. Fra ca. 200 f.Kr. svækkedes kraften i den græske politisk-militære ekspansion, men græsk kultur bevarede sin tiltrækningskraft – i øst som i vest, hvor grækerne kulturelt erobrede deres politiske erobrere, romerne.

Denne »græsk-romerske spiral« kunne heller ikke jøderne unddrage sig. Man kan se det på et centralt apokryft stykke visdomslitteratur fra Palæstina selv, *Siraks Bog* (ca. 190 f.Kr.), som (i) vidner om kendskab til græsk litteratur, (ii) omend ikke til græsk filosofi, (iii) men som alligevel fremlægger en jødisk livslære, der har mange lighedspunkter med, hvad man finder i den lidt ældre stoiske filosofi. Man kan også se det af den måde, hvorpå makkabæerne efter gradvis at have løsgjort Palæstina fra det græske overherredømme alligevel i 2. og 1. årh. f.Kr. førte en politik, der på mange områder havde græske forbilleder. Og endelig kan man se det på et andet centralt apokryft skrift, *Visdommens Bog*, der er lidt senere end Sirak og for-

modentlig stammer fra Ægypten. Her er der ikke blot implicitte, men eksplicitte, terminologiske berøringspunkter med stoisk filosofi.

– og Det Nye Testamente

På Jesu tid havde alt dette stået på i flere hundrede år. Romerne havde overtaget det tidligere græske overherredømme, jødisk apokalyptik, der i sig selv er et hellenistisk fænomen, havde foldet sig ud, og meget mere var sket. Hvordan den historiske Jesus-skikkelse skal forstås i forhold til den jødisk-hellenistiske kultur, han levede i, er et vældigt og helt uafklaret spørgsmål. Og noget tilsvarende gælder for de skrifter (evangelierne), der skildrer Jesus – omend der tydeligt kan ses en udvikling mod tiltagende græcisering fra Markus og Matthæus til Lukas og Johannes.

På et tidspunkt bevægede Kristusforkyndelsen sig imidlertid uden for det Palæstina, hvor den havde været uløseligt sammenvævet med den omfattende politiske problemstilling om forholdet til den fremmede overherremagt. Nu derimod blev den en missionsvirksomhed, der henvendte sig bredt, både til hellenistiske jøder i diasporaen og til folk uden specielt jødisk baggrund – på lige fod med alle de andre former for *teaching and preaching*, der foregik i den hellenistiske verden.

Den helt afgørende størrelse her (og også den, vi kender bedst) er Paulus. Hvordan har hans missionsvirksomhed udfoldet sig efter form, indhold, målgrupper osv.?

Paulus i Acta 17

Lukas har i Apostlenes Gerninger lagt Paulus en tale i munden på Areiopagos i Athen. Den er sandsynligvis stærkt stiliseret og idealiseret og tjener først og fremmest Lukas selv som middel til at karakterisere den if. ham afgørende forskel mellem græsk og jødisk religion: tanken om den personlige Gud, der fordrer omvendelse forud for sin retfærdige dom over jorden på dommedag ved Kristus, den opstandne. Den viser desuden, hvordan Kristusforkyndelsen if. Lukas *kunne* foregå med iagttagelse af den græske retoriks forskrifter: en velargumenteret fremstilling, der anstrenger sig for at finde holdpunkter for argumentationen i grækernes egen religion, kulminerende i et citat fra en græsk digter, der var stoiker – for så til allersidst at indføre den jødiske pointe.

Sådan har Paulus næppe forkyndt evangeliet – at dømmes efter hans egne breve. Alligevel har Lukas fat i noget afgørende i den scene, der leder op til talen. Som en anden Sokrates lader han Paulus tale daglig på torvet, Athens *agora*, med hvem han nu traf på, hvorefter nogle epikuræiske og stoiske filosoffer stiller det afgørende spørgsmål: Hvad kan mon denne *spermologos* (dette »snakkehed«) mene? Svar: Han synes at være en *forkynder* (*katangeleus*) af fremmede guder. Spørgsmål så direkte til Paulus: Hvad er da denne nye *lære* (*didache*)?

Pointen er: Paulus fremstilles her som ét medlem (ud af flere mu-

lige) af en »familie« af omvandrende lærere og forkyndere, og det er på denne *fælles* baggrund, man vil have forsøgt at forstå det evt. *særlige* i hans budskab.

Denne »familie« bestod (som skrevet) af epikuræere og stoikere – og af mange flere. Den hellenistiske verden har vrimlet med *teachers and preachers*, og det er netop pointen, at de i udgangspunktet har været forstået som tilhørende en og samme socialtype.

Netop derfor var de konkurrenter: ordet *spermologos* er ment nedsættende. Men samtidig udtrykker det noget, der er bogstaveligt sandt – taget fra billedet af en fugl, der samler frøcorn dér, hvor de nu er at finde. Sådan gjorde Paulus faktisk – også if. brevene.

Og så endelig spørgsmålet om, hvad han mon kan *mene*: det spørgsmål kan netop kun besvares med basis i den fælles praktiske kontekst for det sagte, som Lukas indkredser så tydeligt.

Paulus i brevene

Paulus' egne breve siger kun indirekte noget om hans forkyndelsesform og indhold. De er ikke »førstegangsforkyndelse« (*protrepsis*), men »påmindelse« (*parainesis*).

Ikke desto mindre rummer de træk, der betyder, at Paulus med brugen af dem selv indplacere sig netop i den fælles verden af lære- og forkyndelsesvirksomhed, hvori også Lukas placerede ham. Det gælder brugen af bestemte faste motiver, fx når han fremhæver sin egen mangel på lumske bagtanker

med sin forkyndelse i modsætning til, hvad man finder hos visse andre. Det gælder hans brug af bestemte argumentationsformer, fx livlige replikskift med fiktive modstandere o.l. Og det gælder endelig hans brug af bestemte begreber, fx i henvisningen til Paulus' *syneidesis* (samvittighed). Alt dette hører til i en fælles verden af en bestemt lære- og forkyndelsespraksis, en verden bestående af bl.a. omvandrende kynikere og mere regelrette stoikere, hvis praksis afspejler sig i tekster af stoikerne Epiktet og Dion Chrysostomos (ca. 100 e.Kr.).

Dette tilhørsforhold er afgørende vigtigt. For en bestemt praktisk kontekst influerer på selve betydningen af det indhold, der bringes til udtryk (i handling og tale) i den konkrete praksis. Så nok kommer Paulus med et indhold, der for en dels vedkommende er særligt i forhold til de øvrige medlemmer af den fælles familie (og som jo klart nok har en helt selvstændig *tradition*), men det har sin betydning fra sin praktiske kontekst.

Dette er ikke stedet til nærmere at udrede den paulinske forkyndelses praktiske kontekst og samspillet mellem den og forkyndelsens indhold: hvem han henvendte sig til, og hvad han ville have dem til. Derimod må vi spørge: Hvor i al denne tale om praksis bliver den græske *filosofi* af?

– og græsk filosofi

Svaret er følgende: Den praksis, som Paulus (så vi) har indplaceret sig i, er i sig selv en applicering af græsk filosofi, først og fremmest

stoicismen. Så at sige uden at vide det applicerer dermed også Paulus i sin egen praksis græsk filosofi.

Det hele begynder med Sokrates. Vi kender ham først og fremmest gennem Platon, hos hvem han er den ideale vismand. Men der er en anden Sokrates-tradition i 4. årh. f.Kr., der resulterer i den kyniske »skole« og i stoicismen. Her er det snarere Sokrates' provokatoriske praksis, der er forbilledet, hans personlige sociale uafhængighed, ja næsten selvtilstrækkelighed, kombineret med en forkyndelsesvirksomhed, der vil erodere tilliden til den normale, mere eller mindre egocentriske og materialistiske moral til fordel for noget sandere. Hele denne grundopfattelse af, hvad det kommer an på for et menneske, fik så sin systematiske og teoretiske formulering i stoicismen, hvis vigtigste repræsentanter var skolens grundlægger Zenon fra Kition på Cypern (ca. 300 f.Kr.; Paulus besøgte som bekendt Cypern på sin første missionsrejse – men Zenon havde selvfølgelig virket i Athen) og Chrysippos fra Soloi i Kilikien (ca. 240 f.Kr. – meget tæt ved Paulus' hjemby, Tarsos, der også var hjemby for vigtige stoikere fra 2. årh. f.Kr.).

Pointen er: For at forstå Paulus' »teori«, dvs. hans teologi, som i sig selv indgår i et gensidigt betingelsesforhold til hans praksis, må man også kende den *stoiske* teori, som er den, der i første omgang formulerede den praksis, der så også blev overtaget af Paulus.

Men er dette ikke både (for) abstrakt og abstrust?

For abstrakt? Nej: Alle taler om den hellenistiske verdens, eller konteksts, betydning i forbindelse med udbredelsen af kristendommen. Alle taler om betydningen af den hellenistiske »tidsånd« eller »atmosfære« for udformningen af kristendommen. Men hvad betyder det? Sådan noget må præciseres – hvad jeg har forsøgt at gøre.

For abstrust da? Hvad betyder det helt konkret at medinddrage teorien bag den praksis, som Paulus i sin praksis indplacerer sig i?

Et eksempel

Jeg må nøjes med et enkelt eksempel.

I den allerede nævnte bog om *The Making of the Modern Identity* behandler Charles Taylor indgående én tænker på vejen mellem Platon og Descartes: Augustin. På den ene side er Augustin platoniker, når han forstår verden som det ydre udtryk for en rational orden. På den anden side foregriber han Descartes, når han indfører et nyt centralt begrebspar, indre-ydre, og finder Gud og sandheden i det indre ved endepunktet af en søgen efter selvforståelse. (Men sagen er kompliceret: Gud er ikke »i mig«, men udenfor. *By going inward, I am drawn upward.*) Det afgørende begreb er »radikal selvbevidsthed« (*radical reflexivity*), en erfaring af sig selv, som man kun kan have i første person, og som netop hænger sammen med en søgen efter personlig identitet. Sådan noget »indførte« Augustin if. Taylor og formulerede dermed for første gang noget, man kan kalde en indivi-

dualisme – med enorme konsekvenser op i tiden.

Synspunktet er ikke ukendt, og man plejer at henvise til Augustins *Confessiones* som den første rigtige selvbiografi. Men dels er der hos ham langt fra tale om *moderne* individualisme (hvad Taylor selv ved), dels er det sært at se Augustin så at sige springe fuldt færdig ud af et platonisk intet. Der er en forhistorie: stoikerne – og Paulus.

For radikal, 1. persons selvbevidsthed indføres allerede helt centralt af stoikerne i deres redegørelse for, hvordan et menneske når frem til sandheden om sig selv og om det gode – i en bevægelse, der så *overskrider* selvbevidstheden. Og uanset hvad mange moderne Paulus-tolkere mener, er også radikal, 1. persons selvbevidsthed hvad Paulus skildrer som det, der (ligesom hos stoikerne) *overskrides* i Kristus-erfaringen (omend det kun delvis *kan* det). Og også Paulus gør brug af selvbevidstheden i selve skildringen af denne bevægelse: det, der tidligere konstituerede hans personlige identitet (som rettroende jøde, mere nidkær end nogen), det har han lært at sætte på debet-siden for i stedet at få Kristus i eje og findes i ham; »det er ikke længere mig, der lever, men

Kristus lever i mig«.

Kort sagt: Den individualisme, der udspringer af radikal selvrefleksion, er ikke grundlæggende senantik, evt. specifikt kristen. Den er hellenistisk. Den formuleres i stoicismen, og det er den, både stoicismen og Paulus vil *overskride* – samtidig med, at de vil forankre den sande erkendelse i den.

Refleksion og praksis

Således var der da i den hellenistiske verden, som både de gammeltestamentlige apokryfer og Det Nye Testamente tilhører, et snævert samspil mellem refleksion og praksis. Det betyder, at al den refleksion, som grækerne præstede *af* praksis (i filosofi, retorik, litteraturteori, historieskrivning), er relevant for forståelsen af enhver praksis, der som den paulinske indplacerer sig i den fælles praksis, uanset om refleksionen fremtræder i en specifikt græsk klæde dragt. Den må altså medinddrages simpelthen for at forstå Paulus.

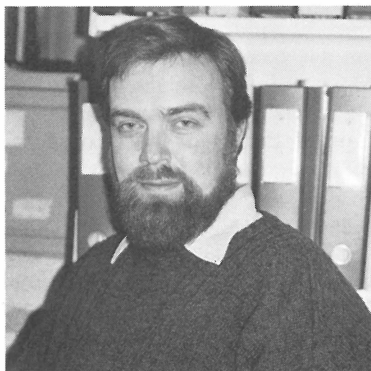
Men spørgsmål: Får man på den måde fat i det særligt kristne – hvilket er en hovedopgave ved et teologisk fakultet? Ja, netop: når man arbejder sig *ud* til det *fra* det fælles.

Internationalt studenterbesøg ved Det teologiske Fakultet efterårssemesteret 1990

Af Hans Raun Iversen
Institut for Systematisk Teologi

Studenterbilledet bliver lidt mere farverigt end sædvanligt ved Det teologiske Fakultet i efterårssemesteret 1990. I månederne september, oktober og november er fakultetet vært for 11 gæstestuderende fra den 3. verden, nemlig tre fra Tanzania, to fra Madagaskar, to fra Ægypten, to fra Indien og to fra Hong Kong.

Det er på ingen måde første gang, vi har internationale gæstestuderende ved fakultetet. Københavns Universitet har vist omtrent til alle tider tiltrukket udenlandske studerende, som har ønsket at tilbringe et eller flere semestre her. I de senere år har det typisk drejet sig om folk, som gerne vil studere Grundtvig eller Kierkegaard. Der er f.eks. en ganske pæn gruppe tyske teologistuderende, som har fulgt undervisning ved fakultetet, lært sig dansk og studeret Grundtvig som speciale. Og der er en stadig strøm af studerende fra alle verdens dele, som kommer her for at samle materiale til en af-

handling om Kierkegaard. Der er her tale om postgraduate studerende, som ikke går til undervisning, og som primært lærer sig dansk til læsebrug, så de kan studere teksterne på grundsproget.

Dette efterårs arrangement er noget særligt på tre måder: For det første kommer der en samlet gruppe på 11 – for det andet kommer alle fra den 3. verden – og for det tredje har fakultetet ladet arrangere et fuldt undervisningsprogram med fire fortløbende under-

visningstilbud på engelsk. Ingen af delene er prøvet før på Det teologiske Fakultet, selv om der gennem flere år har været tilsvarende forsøg og mere eller mindre permanente ordninger i en del andre fag.

Forhistorien

Internationaliseringen drøner ind over universiteterne i disse år. Det fælles mål for EF og Bertel Haarder ser ud til at være, at enhver studerende skal tilbringe mindst eet semester ved et andet fakultet, helst inden for EF. Det søger man at få gennemført med studiereformer og millioner af kroner til studerende, som hopper på vognen. Det er ikke galt i sig selv, men kan måske nok gå hen og blive for meget af det gode. Og et problem er det under alle omstændigheder, at der gerne skulle gensidighed ind i gæstestudereriet, og det i en situation, hvor det unægteligt er vanskeligere at modtage gæstestuderende på et dansktalende universitet end på f.eks. et engelsktalende.

Også på teologi mærker vi øget udrejseaktivitet blandt de studerende, selv om aktiviteten måske ikke er markant større, end den altid har været. Markant vækst har der imidlertid i de senere år været i interessen for at studere i den 3. verden. Det skyldes primært, at de studerende ikke længere kan se, hvorfor det skulle være mere lærerigt at studere et semester i Tyskland end i et 3. verdensland. Men interessen fremmes naturligvis også af lærernes indsats, idet vi p.t. har to lærere

med speciale i Afrikas kirkehistorie foruden en række systematiske teologer med bred orientering i 3. verdens teologi.

Jorden var derfor ikke helt ugødet, da Det danske Missionselskab henvendte sig til fakultetet i forsommeren 1989 med ønske om at få gennemført et engelsksproget undervisningsprogram for en række studerende, som man gerne ville invitere fra samarbejdskirkerne rundt om på kloden. Dertil kom, at vi fra fakultetet i 1987 sendte to og i 1989 tre studerende på et semesterkursus på Makumira Theological College i Tanzania, hvorfor vi stod med en slags moralsk pligt til at forsøge at modtage tre studerende herfra i 1990. Udvekslingsordningen med Makumira har kørt siden 1977 mellem Århus Universitet og Makumira, men den er efterhånden gledet til København, da det er her, Afrikainteressen blandt de studerende har samlet sig gennem de senere år.

Altsammen er det resulteret i, at vi i efteråret som en prøveordning gennemfører følgende:

Programme for English Speaking Guest Students at the Faculty of Theology, University of Copenhagen, Autumn Term 1990

Reception and introduction by the Dean of Faculty Dr. John Strange and the coordinator of the programme for foreign students autumn 1990 associate professor Hans Raun Iversen will be held on September 5th at 10.15. After the reception Danish students will in-

introduce foreign students to libraries and other facilities of the faculty. The following courses have been arranged:

Danish Theology in International Context

Tuesday 15-17 (First lecture Sep. 11th)

By associate professor Svend Bjerg, professor Jens Glebe-Møller, professor Theodor Jørgensen and junior lecturer Joakim Garff.

Introduction to the founding fathers of modern Danish Theology N.F.S. Grundtvig (1783-1872) and Søren Kierkegaard (1813-1855) by Jørgensen and Garff. Modern discussions on social ethics in Denmark and the Western World with special reference to the debate on attitudes to AIDS by Bjerg and Glebe-Møller.

Archaeological, Historical and Theological Aspects of the Bible

Wednesday 14-16 (First lecture Sep. 5th)

By professor Troels Engberg-Pedersen, professor Niels Peter Lemche and the dean of faculty Dr. John Strange.

The lectures will introduce the modern research on biblical archaeology (Strange), the history of Israel (Lemche) and Pauline theology (Engberg-Pedersen).

Themes in Modern Danish Church and Missionary History, including Comparative Perspectives on the Development in the Third World

Thursday 14-16 (First lecture Sep. 6th)

By professor Holger Bernt Hansen and associate professor Niels Kastfelt.

Eight lectures based on modern research into Danish foreign mission and history of younger churches in Africa.

The Danish Lutheran Church in Practical Theological Perspective

Friday 10-12 (First lecture Sep. 7th)

By associate professor Hans Raun Iversen.

Introduction to the life and work of the National Church in Denmark in the light of its place in society, its history and its theology. Some lectures will deal with the encounter between Christianity and culture and Christianity and other religions in Denmark. Guest lecturers will be invited.

Information on the topics of the individual lectures will be provided at the beginning of the courses together with a list of compulsory and recommended books.

Participation in these courses is compulsory for English speaking

guest students autumn term 1990. Each student is required to write a paper related to one of the courses according to agreement with the coordinator of the programme. Students fulfilling the programme to the satisfaction of the faculty will receive a certificate at the celebration of the departure of guest students thursday evening Nov. 29th.

Programmets principper

Som jeg ser på dette program, bygger det på tre væsentlige principper:

1) *Gensidighed:* Som vi ønsker, at vore studerende skal kunne studere uden store hindringer forskellige steder i verden, forsøger vi nu selv at modtage studerende uden at stille det for f.eks. 3. verdens studerende økonomisk uoverkommelige krav om, at de først må lære dansk. I det hele taget skal de fremmede studerende, så vidt det er muligt i en skæv verden, stilles lige med danske medstuderende. Derfor har DMS som værtsorganisation søgt at skaffe disse gæstestuderende en tilværelse helt på linie med danske studenter m.h.t. bolig, økonomi, kontaktnet etc.

2) *Dansk teologi på et dansk fakultet:* Skal fremmede teologer studere i Danmark, skal de studere noget, som de ikke kan få bedre andre steder – m.a.o. teologi, som er særlig dansk (som f.eks. Grundtvig og Kierkegaard) og/el-

ler teologi som bygger på danske teologers forskning. Det er hovedsynspunktet bag undervisningsprogrammet.

3) *Brobygning:* På en række punkter bygges der bro med et sådant arrangement: Danske studerende får lejlighed til at diskutere med studerende fra andre lande, og de får lejlighed til at få koncentreret, højt kvalificeret undervisning på engelsk. Programmet kan således blive et godt springbrædt for danske studerende, der går med rejsetanker. Og lærerne får lejlighed til at formulere sig på engelsk om deres hjertesager – og får dermed også nok et incitament til at publicere på engelsk, hvis det ikke allerede er sket, ligesom de får den foræring at høre reaktioner fra nogle helt andre hjørner af verden på deres danske kongstanker.

Under og efter dette arrangement skal der naturligvis evalueres. Har vi fundet en form, som der kan bygges videre på for fremtiden? Og i så fald med en langtidsplanlægning, som kunne betyde, at programmet står åbent for studerende fra alle dele af verden, hvad vi ikke helt når denne gang, selv om vi håber på deltagelse fra andre engelsktalende studerende, der opholder sig i København efterårssemesteret 1990? Eller skal hele herligheden måske spares væk, som så meget andet i disse år?

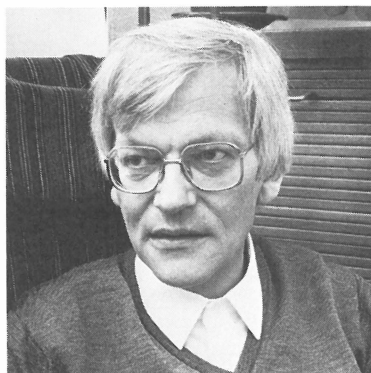
Bent Hahn

23. juni 1936 – 19. marts 1990

Af Leif Grane
Institut for Kirkehistorie

Det teologiske Fakultet har lidt et stort tab ved Bent Hahns død. Han blev kandidat 1964. Efter nogle år som kordegn blev han kandidatstipendiat og universitetsadjunkt, indtil han 1972 udnævntes til lektor i systematisk teologi.

Med Bent Hahn er et af de intelligenteste mennesker i dansk teologi gået bort. Ikke blot hans viden og indsigt, men også hans horisont var usædvanlig. Når det gjaldt undervisning på universitetet var hans omhu, flid og samvittighedsfuldhed kompromisløs. Man gik aldrig forgæves til ham for at bede om et fagligt råd eller for at trække på hans viden. At holde øvelser sammen med ham var en stor oplevelse. Også i de senere år, hvor hans arbejdskraft hemmedes af alvorlig sygdom, var der mange studenter, som godt vidste, at der var mere at hente hos ham end hos de fleste andre. Det skal derfor også på dette sted siges, at skønt hans liv i denne periode var meget svært for ham selv, var det på ingen måde mislykket. Vi var mange, som fort-

Bent Hahn.

sat nød godt af hans klogskab og belæsthed.

De krav, han stillede til sig selv, var meget store, og det har utvivlsomt været svært for ham ikke i alle henseender at kunne opfylde dem. Såvel vanskeligheder ved fakultetet som sygdom stod hindrende i vejen. Den faglige forpligtelse gjaldt livet for ham – og kostede ham det måske også. Selvkritik og utålmodighed med overflødig bredde gav hans forfatterskab et mindre omfang, end det havde behøvet at have. Ikke desto mindre forelig-

ger der en lang række lærde afhandlinger, foruden bogen »Religionsfilosofi og hermeneutik« (1979) og prædikensamlingen »Det gamle Testamente i det nye« (1980). Hans arbejder er selvstændige og perspektivrige vidnesbyrd om hans vide horisont, dybtgående kendskab til teologi og filosofi og tætte forhold til kunst, litteratur og musik. Flere meget betydelige og lærde afhandlinger blev aldrig offentliggjort, fordi han ikke kunne beslutte sig og bestandigt fandt, at der skulle en ajourføring til, inden han kunne være dem bekendt. Man kan sige, at han i nogle henseender stod i vejen for sig selv. Det

var imidlertid helt naturligt, at han i kraft af sine videnskabelige arbejders høje kvalitet i 1980 som ansøger til et professorat i dogmatik blev erklæret kvalificeret til denne stilling.

Ved sin sproglige præcision, æstetiske hudløshed og intellektuelle ethos har han været med til at sætte et niveau, som mange af os kunne tage ved lære af. Alle, der virkelig kendte ham, indgød han respekt og kærlighed. Fakultetet er ved hans død blevet fattigere, men også mindre begavet og mindre hengivent over for den sag, vi er sat til at tjene.

Sankt Andreas Bibliotek

*Af Pierre Grégoire
Sct. Andreas Bibliotek*

I begyndelsen af august har Sankt Andreas Bibliotek fået plads i Købmagergade 44 st. i det smukke og store lokale, som Fakultetet har stillet til dets rådighed.

Sankt Andreas Bibliotek er det danske katolske bispedømmes teologiske bibliotek, et ærværdigt bibliotek, i hvert fald hvis man tager dets fortid i betragtning. Dets forhistorie begynder nemlig i 1647 med en boggave fra den spanske ambassadør, grev Bernardino de Rebollade, til den ganske lille katolske menighed, som var knyttet til hans ambassade og efter ham til den østrigske. En del gamle bøger i biblioteket stammer endnu fra den tid.

Den egentlige grundlæggelse skete, da den katolske biskop Johannes von Euch ved et gavebrev af 27. august 1905 overgav de 15.000 bind af sit private bibliotek til »vikariatet« (som bispedømmet hed på den tid). Det var for øvrigt en god del dansk og udenlandsk litteratur, som senere blev solgt.

Biblioteket var indlogeret i Bredgade 67-69, hvor det den 2. maj 1944 blev ødelagt af en voldsom brand, under hvilken 5 incunabler forsvandt - og mange andre uerstattelige bøger. En liste over de forsvundne værker eksisterer i bibliotekets arkiv; det er ikke nogen trøst, at disse bøger i dag kunne være blevet reddet: de var nemlig kun lidt brændt, men fuldstændig ødelagt af brandmændenes ivrige arbejde, altså af vandskade, som moderne, dyre, men effektive tekniske metoder i dag ville kunne

både på. I 1953 betroede biskop Theodor Suhr biblioteket til de franske dominikanere ved Sankt Andreas Kirke i Ordrup – deraf bibliotekets nuværende navn.

Siden 1953 har biblioteket gennemgået en stor fornyelse og udvidelse: fra oprindelig ca. 10.000 bind er det nu vokset til ca. 35.000 bind (deraf ca. 50 tidsskrifter). Det er et decideret teologisk bibliotek, hvis større afdelinger dækker eksegesi, liturgi, patristik, teologiens historie, systematisk teologi, økumenik, kirkehistorie, hagiografi, pastoralteologi med vægt på det katolske forfatterskab. Franske værker har fået en stor plads, men nu bliver også den tyske og sidst, men ikke mindst den engelske (amerikanske) produktion godt repræsenteret. Det gælder såvel tidsskrifter som bøger.

Biblioteket er forsynet med fyldige kartoteker: et systematisk kartotek, som dækker ikke blot hovedforfatteren af hvert værk, men også for fællesværkers vedkommende, bl.a. festskrifter, navnene på de vigtigste bidragsydere; et emnekartotek er under udarbejdelse.

Biblioteket er et udlånsbibliotek, nye bøger bliver meldt til Det Kongelige Bibliotek, nu Rigsbibliotekarembudet; derved bliver mange bøger lånt ud gennem universitets- og kommunebiblioteker i Norden. Et nærmere samarbejde med Det Teologiske Fakultets biblioteker er en gammel drøm. I en rapport, som en daværende bibliotekar i 1943 sendte til biskoppen, er

der tale om »en Forespørgelse af Prof. Skydsgaard Spørgsmaalet drejede sig bl.a. om et Samarbejde mellem Universitetet og Biblioteket: et lignende Spørgsmaal rettedes samtidig uofficielt fra det kongelige Bibliotek« Der kom dengang ikke noget konkret ud af det, men det blev ikke glemt fra bibliotekets side: ønsket om at flytte til den indre by voksede, eftersom den hidtidige beliggenhed i Ordrup altid har gjort kontakt med interesserede meget vanskelig, og fordi biblioteket efterhånden manglede bekvem plads til en rimelig vækst.

Den nye beliggenhed har for os også en »sentimental« betydning, da den er lige langt fra Klareboderne, hvor Niels Steensen blev født, og Trinitatis Kirkes loft, hvor på hans tid Universitetsbiblioteket var placeret, og hvor han sikkert har arbejdet flittigt. – Men det vigtigste er naturligvis, at brugere nu nemmere kan få adgang til biblioteket, og især at et forhåbentlig for begge parter nyttigt samarbejde oprettes mellem Sankt Andreas Bibliotek og Det teologiske Fakultets biblioteker. Det vil kunne ske for eksempel i form af regelmæssige møder mellem biblioteksledere, så at man undgår dobbeltindkøb af dyre bøger, at man kan henvise læsere fra det ene bibliotek til det andet – og andre former for indbyrdes hjælp, som kunne vise sig ønskelige.

Udlånet fungerer nogenlunde som i de offentlige udlånsbibliote-

ker: indskrivning, frist, kontrol,
eventuelt ... bøder!

Biblioteket åbner den 5. september og vil senere være åbent onsdag, torsdag, fredag fra 10.00

til 16.00. Enhver fra Universitetet – og udefra – er velkommen.

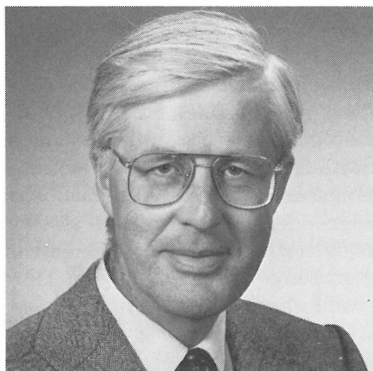
Telefonnummeret bliver: 33 91 86 90.

Joint venture – Dansk Salmeregistrant går nye veje

*Af Peter Balslev-Clausen
Institut for Kirkehistorie*

I årene 1967-1979 blev Dansk Salmeregistrant til som en fuldstændig registrering af alle trykte salmer på dansk i perioden 1528-1700. Arbejdet blev ledet af pastor Anders Malling og professor Niels Knud Andersen.

Anders Malling havde lige afsluttet de første bind af sit store værk Dansk Salme Historie, der udkom i 8 bind i årene 1962-1978, og var gennem dette arbejde blevet klar over, at den mest presserende opgave for dansk salmehistorisk forskning var udarbejdelsen af en registrant, der omfattede hele den danske salmedigtning foruden de salmebøger, hvori salmerne var blevet optaget. Niels Knud Andersen havde fra efteråret 1964 holdt en række laboratorieøvelser over salmedigtning og salmebøger, og gennem disse øvelser havde han fået interesseret en række yngre studerende i salmerne og deres historie. Da Anders Malling ved øvelsessholdets julefrokost 1964 havde slået til lyd for udarbejdelsen af en dansk salmeregistrant,

var det derfor ikke overraskende, at Niels Knud Andersen gik videre med sagen. Sammen med professorerne F.J. Billeskov Jansen og Arthur Arnholtz søgte han om støtte hos Statens Humanistiske Forskningsråd, som i 1967 bevilgede det første betydelige beløb til registreringsarbejdet, der derpå straks gik i gang.

Registreringen skete på store kartotekskort, der foruden 1. strofe af den pågældende salme bl.a. indeholder oplysninger om forfatter og melodi og om de salmebøger, salmen findes optaget i. Tilsvaren-

de er forfattere, oversættere, melodier og salmebøger registreret på egne kort. Afgrænsningen 1528-1700 skyldtes dels bevillingens størrelse, dels den kendsgerning, at den klassiske lutherske salmesang i Danmark fik sin endelige afslutning med udgivelsen i 1699 af Kingos salmebog.

Lige siden den foreløbige afslutning af Dansk Salmeregistrant, som idag befinder sig på Institut for Kirkehistorie i Købmagergade, har det været et ønske, at den kunne blive fortsat, helst helt frem til idag, og for godt 3 år siden ansøgte Salmehistorisk Selskab – selv en frugt af arbejdet med Dansk Salmeregistrant – om støtte hertil hos Statens Humanistiske Forskningsråd, men fik afslag med den begrundelse, at man ikke støtter registreringsprojekter; et ejendommeligt tidens tegn, al den stund al forskning forudsætter en større eller mindre grad af registrering.

Siden da er man begyndt at tale om, at tiden er inde til at forberede en ny salmebog eller i første omgang et officielt tillæg til Den danske Salmebog. Kirkeminister Torben Rechendorff lagde ud i forbindelse med præsentationen af den nye, teknisk reviderede udgave af Den danske Salmebog i november 1988, og lige efter nytår 1989 tog biskopperne sagen op og udarbejdede i løbet af året en handlingsplan, som de siden har forelagt kirkeministeren.

Udgivelsen af en ny salmebog vil i sig selv medføre en revision af

den traditionelle salmebestand, hvortil kommer, at de bedste af de salmer, der er kommet til siden udgivelsen af Den danske Salmebog i 1953, bør med i en ny salmebog. Både revision og nyoptagelse forudsætter et grundigt forarbejde. Derfor tog Salmehistorisk Selskabs formand, Steffen Kjeldgaard-Pedersen, sammen med den daværende bestyrer på Institut for Kirkehistorie, Lauge O. Nielsen, og dekanen for Det teologiske Fakultet, John Strange, initiativ til en henvendelse til kirkeminister Torben Rechendorff for at foreslå et fælles registreringsprojekt, hvis formål skulle være at føre Dansk Salmeregistrant ajour og stille det nødvendige materiale til rådighed for dem, der skal forberede en ny salmebog eller et salmebogstillæg.

I august 1989 blev der afholdt et møde i Kirkeministeriet, hvor ministeren viste imødekommende interesse for sagen. Kort tid efter ansøgte Det teologiske Fakultet Kirkeministeriet om økonomisk støtte til at foretage en registrering af salmerne i de autoriserede danske salmebøger fra Hans Thomisøns salmebog (1569) til Den danske Salmebog (1953) og af de salmer, der er udgivet siden K.L. Aastrup og Harald Vilstrup. Desuden foreslog man en undersøgelse af den faktiske salmebrug i landets kirker, både hvad tekster og melodier angår. Man udtrykte i ansøgningen ønske om, at sognepræst Peter Balslev-Clausen kunne knyttes til projektet som videnskabelig medarbejder på halvtidsba-

sis. Desuden skulle en hymnologisk kvalificeret, teknisk-administrativ medarbejder ansættes. Som tidsramme for projektet forestillede man sig to år.

I skrivelse af 4. december 1989 meddelte Kirkeministeriet, at man havde bevilget det ansøgte, og at projektet kunne gå i gang 1. april 1990 (senere ændret til 1. maj).

I løbet af foråret 1990 er der blevet sammensat en styringsgruppe for projektet bestående af Steffen Kjeldgaard-Pedersen, John Strange, Niels Kastfelt, Henrik Glahn, Erik Norman Svendsen og Bertil Wiberg. På styringsgruppens første møde konstituerede man sig med Steffen Kjeldgaard-Pedersen som formand og Peter Balslev-Clausen som sekretær. Endvidere er stillingen som teknisk-administrativ medarbejder blevet besat med merkonom Vagner Lund.

Projektet illustrerer på en overskuelig måde både bredden og dybden i den hymnologiske forskning. Størstedelen af den hymnologiske forskning har både i udlandet og herhjemme beskæftiget sig med salmernes og salmemelodiernes historie, man behøver blot at tænke på de senere års intense Grundtvig- og Brorson-forskning. Denne side af hymnologien vil blive tilgodeset gennem registreringen af salmerne i de autoriserede salmebøger tilbage til Thomissøns salmebog. Disse salmer udgør den danske salmetraditions hovedstrøm. Det er dem, der er blevet sunget i kirkerne og lært i skolerne, og det er dem, de fleste – senest

fra deres konfirmationsforberedelse – har kunnet udenad. Det er disse salmer, alle andre salmer er blevet forstået og oplevet i forhold til, og for hovedparten af befolkningen har det været og er det stadig dem, der fremfor Bibel og katekismus har været og er det dækkende udtryk for, hvad kristendommen er. Derfor er en grundig registrering af disse salmer ikke alene en påtrængende opgave for den salmehistoriske forskning, men også nødvendig for dem, der arbejder med fornyelse af salmesangen i form af nye salme- og sangbøger og et nyt repertoire for de kirkelige kor, både de professionelle og de frivillige, da enhver konstruktiv fornyelse forudsætter et vidtgående kendskab til den tradition, som den, hvad enten fornyerne vil det eller ej, er en fortsættelse af. For at sikre et så godt grundlag som muligt for den hymnologiske forskning og det praktiske arbejde med salmesangen vil de enkelte salmer blive registreret i deres fulde længde sammen med alle relevante oplysninger, herunder oplysninger om de melodier, de er blevet sunget på. Hermed vil der også være gjort en begyndelse til en egentlig registrering af alle danske salmemelodier. I registreringsarbejdet skal anvendes den mest moderne EDB-teknik, og der knyttes særlige forventninger til brugen af en avanceret tekstscanner, hvortil EDB-kapacitetsudvalget under Direktoratet for de Videregående Uddannelser har bevilget et anseligt beløb.

Projektets andet hovedsigte er en registrering af den nye salme-

digtning siden K.L. Aastrup og Harald Vilstrup. Det er et helt nyt område, som her inddrages i den hymnologiske forskning, nemlig den hymnologiske samtidshistorie, og igen både m.h.t. tekster og melodier. Det hele, også det allernyeste skal med, efterhånden som det ser dagens lys. Alle salmer, der udkommer, skal med i denne registrant over de nye salmer, både det, der udgives privat og separat, og det, der udkommer i sangbøger og sangbogstillæg. Uden denne fuldstændighed vil registranten hverken kunne bruges som udgangspunkt for hymnologisk forskning eller praktisk salmebogsarbejde. Forskning er ikke et spørgsmål om smag og behag, og hvis det praktiske salmebogsarbejde ikke principielt har adgang til alt foreliggende materiale, vil det ikke kunne foregå med den nødvendige frihed.

Salmedigtningen, både den historiske og den aktuelle, er interessant, fordi salmerne opleves som mere umiddelbare end »tilsvarende« prosatekster, hvad enten det nu drejer sig om prædikener eller bønner. Dertil kommer, at salmerne er skrevet af en meget bredere kreds end både prædikener og bønner og teologiske tekster i det hele taget, der næsten alle sammen er skrevet af teologer og præster. Salmerne er i højere grad skrevet af »almindelige mennesker«, d.v.s. folk uden for de professionelle og etablerede teologers og præsters kreds. Mange mere anonyme

præster og et overraskende stort antal lægfolk har skrevet salmer. Derved, og fordi salmerne – også de nye – når længere ud og bliver mere personligt tilgængelige end andre tilsvarende kirkelige tekster, er de dels et fremragende samtidskirkehistorisk materiale, dels tekster, hvis folkelige sammenhæng så at sige er sikret på forhånd.

Den tredje og sidste del af det samlede projekt er en undersøgelse af, hvilke salmer der rent faktisk bliver brugt i de danske kirker. Præster og organister i et par hundrede sogne fordelt over hele landet vil blive anmodet om at oplyse, hvilke salmer der er valgt, og hvilke melodier de er sunget på. Undersøgelsen skal omfatte en toårig periode, således at både 1. og 2. tekstrække bliver dækket ind. Også her er der tale om en registrering, der kan bruges både forskningsmæssigt og praktisk. Det vil blive muligt at danne sig et indtryk af, hvad det er for et kristendoms-syn, som synges ind i de danske kirkegængere og dermed former danskernes umiddelbare og ofte ubevidste opfattelse af, hvad kristendommen er – en opfattelse, der uden tvivl i mange tilfælde ligefrem går på tværs af det, der formidles gennem prædikenerne. Rent praktisk vil det være af værdi for en fremtidig salmebogskomité at vide, hvilke salmer fra salmebogen der bliver sunget i kirkerne, og hvilke der ikke bliver det eller måske kun bliver det meget sjældent. Man vil ligeledes få et billede af,

hvilke melodier folk kender, og hvilke melodier man ikke skal regne med, de kender.

Undersøgelsen vil ikke sige noget om, hvilke salmer folk rent faktisk kender. En undersøgelse af dette spørgsmål vil indgå i et samlet nordisk forskningsprojekt, der for øjeblikket planlægges af Nordisk Institut for Hymnologi (Nordhymn), og som vil lægge afgørende vægt på salmesangens etnologiske og sociologiske sammenhæng. Alene den tidsmæssige begrænsning gør, at en sådan undersøgelse falder uden for fællesprojektets rammer. Dertil kommer, at en fortsæt-

telse af Dansk Salmeregistrant naturligt holder sig inden for registrantens hidtidige teologiske, litterære og musikalske horisont.

Registreringsprojektet lover godt for en fortsat fornyelse af det hymnologiske studium. Både formelt og reelt er det arbejdet med Dansk Salmeregistrant, der fortsættes, men metoderne ændres, og perspektivet udvides. Samtidig er der tale om et glædeligt eksempel på, hvordan forskning kan drives som et joint venture-projekt, hvor begge parter i samarbejdet får sine interesser tilgodeset.

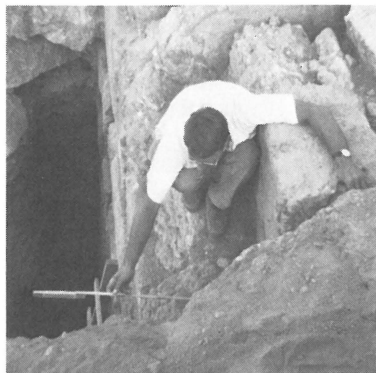
Bibelsk Arkæologi

Af John Strange
Institut for Bibelsk Eksegese

Arkæologi er efter en klassisk definition »læren om fortidens kulturer, hvor materialet udgøres af jordfundne sager«. Det er derfor naturligt, at man i dette århundrede, hvor arkæologien er blevet en stadig vigtigere bestanddel af studiet af historien i bredeste forstand, også har inddraget arkæologien i arbejdet med de bibelske tekster. Dette er på en måde også rimeligt, eftersom selve den arkæologiske udforskning af Mellemøsten er udsprunget af læsningen af de bibelske tekster om Babylon, Ægypten og Palæstina.

Den disciplin indenfor det teologiske studium, der her er tale om, kalder man »Bibelsk Arkæologi«. Det er dog klart, at der ikke findes nogen særlig arkæologi, som man kan kalde bibelsk. En hvilken som helst forsker, der arbejder arkæologisk, er jo nødt til at arbejde som »almindelig« arkæolog, hvis han vil tages alvorlig af arkæologer og historikere, eller for den sags skyld også af teologer.

Enhver sammenblanding af teologi og arkæologi forplumrer nemlig begge. Så får man bøger

Forfatteren i færd med at opmåle en mur i Umm Qeis i Jordan.

som Werner Kellers »Bibelen har alligevel ret«, som gør vold på arkæologiske resultater for at få dem til at passe til forfatterens forudfattede mening om bibelhistorien. Dette skyldes for en stor dels vedkommende, at Bibelen ikke er et historisk kildekrift som fx ægyptiske eller assyriske indskrifter, men et folks opfattelse af sin historie, affattet i sin endelige form mange århundreder efter begivenhederne, og skrevet med et bestemt teologisk sigte.

Et lærerigt eksempel er udforskningen af Jeriko.

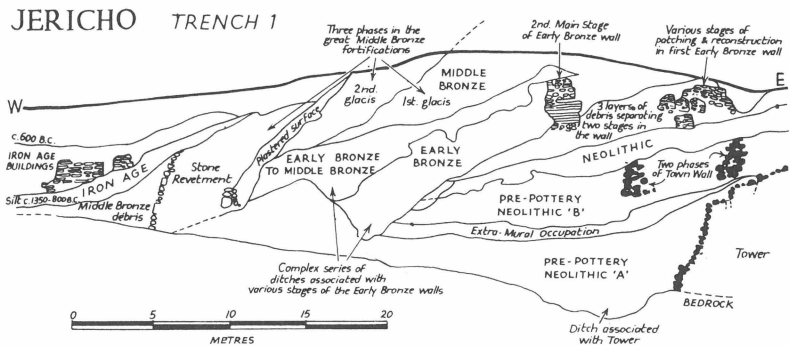
I Josva-bogen fortælles det, at Josva, efter at israelitterne var gået over Jordan, erobrede byen med Guds hjælp. I syv dage gik israelitterne rundt om byen med arken, og på den ottende dag blæste de israelitiske præster i trompet, og hele den israelitiske hær udstødte et kampskrig. Murene styrtede sammen, og Josva kunne så nemt indtage byen.

Jeriko tiltrak tidligt arkæologerne; allerede i årene 1907-09 gravede en tysk ekspedition der, og man fandt Jerikos massive mure. Desværre havde man dengang ikke en præcis keramik-kronologi, så deres datering af murene kan ikke bruges idag. I 1930-36, under det britiske mandat, genoptog John Garstang udgravningen af byen. Nu havde man en bedre keramik-kronologi, men endnu havde man ikke en så omhyggelig teknik, så man kunne datere mure præcist. Men Garstang kunne påvise, hvordan Jerikos mure, der var bygget af lertegl, var styrtet udad, og ved at kombinere dette med den bibelske fortælling mente han at kunne

fastslå, at Josva virkelig var en historisk skikkelse, som havde ødelagt Jerikos mure ved Guds hjælp. Selve dateringen af ødelæggelsen fik han fra nogle grave ved byen, hvor det var muligt ved hjælp af keramikken at datere den sidste bronzalderby. Mange mente, at hans udgravninger viste, at Bibelen altså havde ret.

Men den tyske ekseget Martin Noth udgav omtrent samtidigt en kommentar til Josva-bogen, hvor han hævdede udfra en formkritisk analyse, at fortællingen om Jerikos fald var en »ætiologisk legende«, dvs en fortælling, som langt senere skulle besvare spørgsmålet: »Hvorfor ligger Jeriko i ruiner?«. Svaret var så, at byen lå i ruiner, fordi Gud havde ødelagt den, da Josva skulle erobre den, dengang israelitterne erobrede det forjættede land. Nu stod påstand mod påstand, og Martin Noth blev beskyldt for at være »nihilist«, som ville ødelægge troen på Bibelens sandhed, netop nu, da arkæologien havde bevist dens korrekthed.

Men efter 2. verdenskrig blev

Kathleen Kenyons store udgravningsgrøft i Jeriko.

den såkaldte stratigrafiske metode indført i Palæstina-arkæologien af englænderen Kathleen Kenyon.

Den går kort fortalt ud på at datere mure udfra de levne, der er i jordlag forbundet med murene. Det første sted, den ny teknik stod sin prøve, var i Jeriko. To principper var afgørende for Kenyons brug af den stratigrafiske metode. I stedet for at udgrave ret store flader, gravede Kenyon »squares«, dvs kvadrater på 5 m x 5 m, og så blev de gravet ud helt ned til klippen, så man så at sige fik et direkte billede af tiden.

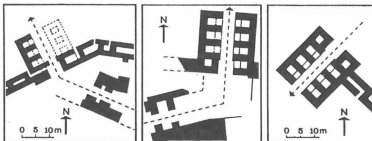
Det viste sig nu, at Jerikos mure var fra Tidlig Bronzealder, og at de var blevet ødelagt omkring 2300 f.Kr.; dette betød naturligvis, at ingen længere kunne påstå, at de var ødelagt af Josva, idet ingen drømte om at datere ham så langt tilbage i tid. I virkeligheden var der slet ingen befæstet by på stedet på det tidspunkt, hvor man traditionelt har ment, at israelitternes indvandring har fundet sted, ved overgangen fra Bronze- til Jernalderen, omkring 1200 f.Kr. Det ser derfor ud til, at de arkæologiske resultater giver Noth ret i hans analyse.

Men dette er kun opnået ved at holde den litteraturhistoriske analyse af den bibelske tekst ren for arkæologiske spekulationer, og samtidigt holde den arkæologiske udforskning af Jeriko ren for litteraturhistoriske, eksegetiske spekulationer.

Hvis man blander de to, får man uhyrligheder, som plager utroligt meget af den eksegetiske litteratur, eller endda litteraturen om Is-

raels historie. Jeg behøver blot nævne Sodoma og Gomorra, Noahs ark, Syndfloden eller »fundet« af Abraham i tekster fra Nordsyrien.

Nogle gange bliver sammenblandingen af litterær og historisk analyse med arkæologisk analyse næsten uundgåelig og derfor mere subtil. I 1955-58 gravede den israelske arkæolog Yigael Yadin, hvis motto var »at grave med spaden i den ene hånd og Bibelen i den anden« (en rimelig håndfast definition på »bibelsk arkæologi«), i den nordisraelitiske by Hazor. Der stødte han på en mur med et portanlæg, som han kunne sætte i forbindelse med tilsvarende anlæg i

Portene i Gezer, Megiddo og Hazor.

Megiddo og Gezer, og som han mente at kunne datere til Salomo ud fra Bibelen. Den keramik, han fandt i porten måtte så være fra Salomos tid, dvs midten af det 10. årh. f.Kr. Samtidig havde Kenyon i 1936-39 udgravet Samaria, en by, som man ved fra Bibelen skal være grundlagt af Omri, der regerede i midten af 9. årh. f.Kr. Der fandt man i de underste lag en keramik, der svarer til keramikken fra porten i Hazor. Kenyon hævder, efter min mening med rette, at Yadins port nok kan være fra 10. årh., men at den keramik, der blev fundet i porten stammer fra en senere fase i dens historie; den keramik, der er

samtidig med portens opførelse, ligger derimod i fundamentsgrøften. Men Yadin har hævdet, at hans fund viser, at Samaria ikke blev grundlagt af Omri i 9. årh., men at byen eksisterede før Omri. Begge arkæologer påberåber sig Bibelen som historisk kilde.

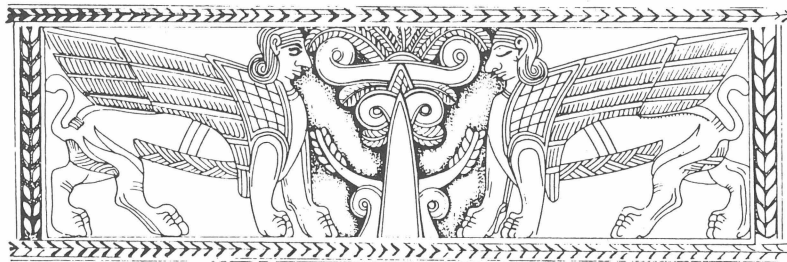
Hvad er da opgaven for hjælpefaget bibelsk arkæologi?

Først og fremmest vel at gøre eksegeter opmærksomme på de problemer, der er ved at bruge arkæologiske fund som kilde til forståelsen af de bibelske tekster. Og også at gøre arkæologer opmærksomme på de problemer, der er ved at benytte de bibelske tekster som historiske kilder til fortolkningen af materielle fund. Disciplinen står derfor midt imellem to fag, og derfor er man nødt til at arbejde med begge fag på fagenes egne præmisser. Hvis man er aktiv med udgravning, er der ingen genveje, man må hele tiden arbejde med arkæologisk teknik og metode, og hvis man er aktiv med fortolkning, kan man ikke skyde genvej ved at bruge et arkæologisk fund, revet løs fra sin egen kontekst. Dette får konsekvenser for opfattelsen af de bibelske tekster.

Derfor skal jeg til slut give et eksempel på udnyttelse af materiale, tilvejebragt ved udgravninger, til en ny forståelse af en bibelsk tekst.

I den nuværende autoriserede oversættelse af Det gamle Testamente læser vi om udsmykningerne på væggene i Salomos tempel i 1. Kongebog kap. 6 og 7. Der får vi at vide, at væggene var smykket med »agurker og blomsterkranse« og »keruber, palmer og blomsterkranse«. I prøveoversættelsen hedder det (mere korrekt): »blomsterknopper og udsprungne blomster« og »keruber, palmetter og udsprungne blomster«. Denne oversættelse er foreslået, efter at man ved studiet af genstande og bygninger, udgravet i Mellemøsten fra tiden omkring Salomos regering, nu nøje kan bestemme, hvilke to motiver det drejer sig om.

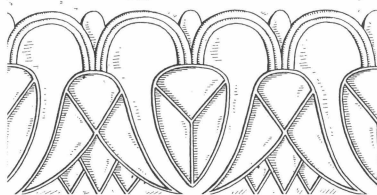
Det ene motiv er Livets træ flankeret af dets vogtere, keruberne, som var ægyptiske sfinxer, forsynet med ørnevinger. Dette motiv har sin oprindelse i Mesopotamien, hvor det kan spores tilbage til 4. årt. f.Kr. Livets træ var en palme, som blev passet af den guddommelige gartner Tammuz, ja det er

Livets træ med keruber.

Tammuz selv. Tammuz var en frugtbarhedsgud, der svarede til Ba'al i kana'anæisk religion. Han døde hvert år, når tørketiden kom, og stod op igen, når regntiden kom igen om efteråret. Derfor spillede Tammuz-kulten en stor rolle i spekulationer om liv efter døden. Samtidig har Tammuz stor betydning, fordi man identificerede kongen med ham.

Det andet motiv, blomsterknopper og udsprungne blomster, stammer fra Ægypten. Det drejer sig om lotus-kæder, kæder med blomster, hvor hver anden er i knop og hver anden er udsprunget. I Ægypten var lotusen særligt knyttet til solkulten. Hver morgen blev solen, Re, født af himmelguden Nuts skød i form af en lotus, og derfor blev lotus også symbol på liv efter døden. Samtidig spillede lotusen en rolle i skabelsesteologien, idet et yndet motiv viser en dreng, der

Lotuskæde fra elfenbensindlæg fra Samaria.

sidder på en lotus. Denne dreng er dels Horus, dels skaberguden Amon-Re, »den smukke dreng, der stiger op af Urhavet på Den store Lotus«. Men i Ægypten er både Horus, solen og skaberguden inkarneret i kongen, den levende Gud på jorden, så derfor bliver lotusen vig-

tig også for kongekulten, således at lotusblomster peger hen på Faraos liv efter døden. Det motiv blev i Syrien-Palæstina blandet med forestillingen om Livets træ.

Når Salomo anbragte netop disse motiver på væggene i templet i Jerusalem, kan vi derfor ane, hvilket religionspolitisk program der lå bag det. Billederne erklærede, at Salomo (eller den til enhver tid regerende konge i Jerusalem) var Guds søn, inkarneret på jorden og med liv efter døden.

Dette program sejrede. Motiverne kan findes i utallige afbildninger på segl og andre steder senere i Israel. Og i Bibelen levede forestillingerne videre i paradisisyndefaldsberetningerne, hvor Livets træ bliver bevogtet af en kerub, da mennesket var jaget ud fra Paradiset. Og disse forestillinger var også med til at forme de senere Messias-forventninger og troen på et liv efter døden for alle mennesker og ligger derfor til grund også for vigtige dele af den kristne tro.

Uden inddragning af det arkæologiske materiale, der er fundet de sidste hundrede år, ville det ikke have været muligt at afdække betydningen af udsmykningerne på væggene i Salomos tempel, eller blot at oversætte teksten korrekt. Derfor viser dette eksempel, at bibelsk arkæologi idag er en disciplin, som er nødvendig ved det teologiske studium overalt, hvor man beskæftiger sig med udlægning af den bibelske tekst på videnskabeligt plan.

Fakultetets lærere

Peter Balslev-Clausen, født 1943. Ekstern lektor, lic. theol. (København 1989), kirkehistorie med særligt henblik på salmeforskning (IKH).

Svend Bjerg, født 1942. Lektor, dr. theol. (Århus 1981), systematisk teologi med dogmatik og socioetik som hovedfag (IST).

Jacques Blum, født 1945. Lektor, mag. art., praktisk teologi med særligt henblik på religionsvidenskab (IST).

Troels Engberg-Pedersen, født 1948. Lektor, dr. phil. (København 1982), nytestamentlig eksegese med forholdet til græsk filosofi som speciale (IBE). P.t. orlov som forskningsprofessor.

Lone Fatum, født 1941. Lektor, nytestamentlig eksegese; særlige interesseområder er Paulus-forskningen samt kvindeteologi (IBE).

Urban Forell, født 1930. Professor, teol. dr. (Lund 1967), systematisk teologi med etik og religionsfilosofi som hovedfag (IST).

Jens Glebe-Møller, født 1933. Professor, dr. theol. (København 1966), systematisk teologi med dogmatik som hovedfag (IST).

Leif Grane, født 1928. Professor, dr. theol. (København 1962), kirkehistorie; alsidig produktion; særligt interesseområde er Luther-forskningen (IKH).

Arne Grøn, født 1952. Adjunkt, mag. art., systematisk teologi med religionsfilosofi og etik som hovedfag (IST).

Geert Hallböck, født 1948. Lektor, cand. theol. & mag., nytestamentlig eksegese; særligt interesseområde er strukturalismen (IBE).

Holger Bernt Hansen, født 1936. Forskningsprofessor, dr. phil. (København 1984), kirkehistorie med særligt henblik på den tredje verden (IKH).

Eberhard Harbsmeier, født 1943. Lektor, praktisk teologi med særligt henblik på prædikenens historie og funktion (IST).

Niels Hyldahl, født 1930. Professor, dr. theol. (Århus 1966), nytestamentlig eksegese; særlige områder er Paulus-forskningen og den ældste kristendoms historie (IBE).

Hans Raun Iversen, født 1948. Lektor, praktisk teologi med særligt henblik på kirkesociologi (IST).

Jørgen I. Jensen, født 1944. Lektor, kirkehistorie; særlige interesser inden for oldkirkens og nyere dansk kirkehistorie (IKH).

Theodor Jørgensen, født 1935. Professor, dr. theol. (København 1977), systematisk teologi med dogmatik som hovedfag; særlige områder er Schleiermacher- og Grundtvig-forskningen (IST).

Niels Kastfelt, født 1950. Lektor, cand. mag., MA i African Studies (Birmingham 1981), kirkehistorie med særligt henblik på den tredje verden (IKH).

Steffen Kjeldgaard-Pedersen, født 1946. Professor, dr. theol. (København 1983), kirkehistorie; særlige områder er Luther-forskningen og nyere dansk kirkehistorie (IKH).

Martin Schwarz Lausten, født 1938. Lektor, dr. theol. (København 1977), kirkehistorie; særligt interesseområde er den danske reformations historie (IKH).

Niels Peter Lemche, født 1945. Professor, dr. theol. (København 1985), gammeltestamentlig eksegese; særligt interesseområde: det gamle Israels sociologi og historie (IBE).

Arne Munk, født 1934. Lektor, gammeltestamentlig eksegese; særligt interesseområde er visdomslitteraturen (IBE).

Mogens Müller, født 1946. Professor, dr. theol. (København 1984), nytestamentlig eksegese; særlige områder er Matthæus-fortolkningen og Det gamle Testaments betydning for den ældste kirke (IBE).

Paul Müller, født 1940. Lektor, PhD. (København 1976), systematisk teologi med særligt henblik på Søren Kierkegaard (IST).

Eduard Nielsen, født 1923. Professor, dr. theol. (Århus 1955), gammeltestamentlig eksegesi; særlige interesseområder er Israels religionshistorie og bibelsk teologi (IBE).

Kjeld Nielsen, født 1942. Ekstern lektor, PhD. (Jewish Institute of Religion, Cincinnati, 1974), gammeltestamentlig eksegesi (IBE).

Lauge Olaf Nielsen, født 1951. Lektor, dr. theol. (København 1982), kirkehistorie; med særligt henblik på middelalderens kirke- og filosofihistorie (IKH).

Peder Nørgaard-Højen, født 1938. Lektor, systematisk teologi med økumenisk teologi og konfessionskundskab som hovedfag (IST).

John Strange, født 1934. Lektor, dr. theol. (København 1980), gammeltestamentlig eksegesi og bibelsk arkæologi; deltager i flere udgravninger (IBE).

Håkan Ulfgard, født 1953. Lektorvikar, teol. dr. (Lund 1989), nytestamentlig eksegesi (IBE).

Hvor intet andet er anført om akademiske grader, er den pågældende cand. theol. I parenteser er der henvist til fakultetets tre institutter:

IBE = Institut for Bibelsk Eksegesi.

IKH = Institut for Kirkehistorie.

IST = Institut for Systematisk Teologi.

Kalender for Det teologiske Fakultet Efteråret 1990

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskatalogen, der kan rekvireres fra den faglige vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Katalogen udkommer forud for hvert semester i januar og juli.

Særlige arrangementer og åbne møder ved fakultetet annonceres i Universitetsavisen, fakultetets studenterblad »Arken« og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt evt. i dagspressen foruden ved opslag.

Ved redaktionens slutning er der planlagt følgende arrangementer på fakultetet for efterårssemesteret 1990. For nærmere oplysninger henvises der til de nævnte kilder.

Mandag d. 17. september kl. 13.15-16.00

Projektseminar. Oplæg ved adjunkt Arne Grøn: »Kærlighed og anerkendelse«. Diskussionsindleder er lektor Svend Bjerg. Sted.: 3. sal, vær. 547. Tilmelding til Institut for systematisk Teologi (sekretariatet). Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag d. 18. september kl. 20.00

Præsteuddannelsen. Paneldiskussion med sognepræst Thorkild Grosbøll, rektor Mogens Lindhardt og kirkeminister Torben Rechendorff. Mødelokalet, kælderen, Købmagergade 44. Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag d. 27. september kl. 19.30

Sognepræst, cand. theol. Arne Hvid: »Overvejelser over Søren Kierkegaards forhold til folkestyre og demokrati«. Sted: Købmagergade 46, 3. sal, aud. 11.

Tirsdag d. 9. oktober kl. 20.00

Sognepræst, dr. theol. Jakob Wolf: »Skabelsesteologi og kristologi«. Mødelokalet, kælderen, Købmagergade 44. Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag d. 11. oktober kl. 10.15-12.00 og 14.15-16.00

Studienævnets temadag over emnet »Liv og liv er mange ting« med følgende program:

Kl. 10.15-11.00: Gæsteforelæsning ved universitetslektor Mogens Pahuus, Ålborg Universitetscenter, om: »Det absolutte i det etiske og det etiske skøn – i forbindelse med de nye medicinske muligheder«.

Kl. 11.15-12.00: Gæsteforelæsning ved overlæge, dr. med. Raben Rosenberg, Rigshospitalet, om: »Den humanistiske udfordring til moderne lægevidenskab«.

Kl. 14.15-16.00: Seminar på baggrund af de to gæsteforelæseseres bidrag til emnet. Vedrørende lokale: Se opslag.

Mandag d. 22. oktober kl. 13.15-16.00

Projektseminar. Oplæg ved kandidatstip. Carsten Pallesen: »Refleksion og umiddelbarhed«. Diskussionsindleder er adjunkt Arne Grøn. Sted: 3. sal, vær 547. Tilmelding til Institut for Systematisk Teologi (sekretariatet). Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag d. 23. oktober kl. 20.00

Sognepræst, dr. theol. Jørgen Ertner: »Forkyndelse og pædagogik. Luther versus Melanchthon«. Mødelokalet, kælderen, Købmagergade 44. Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag d. 25. oktober kl. 19.30

Professor, dr. theol. Peter Kemp: »Sprog og tavshed hos Søren Kierkegaard«. Sted: Købmagergade 46, 3. sal, aud. 11.

Mandag d. 5.-6. november (nærmere tidspunkt meddeles senere)

Seminar over emnet »Det hellenistiske Palæstina fra Makkabæerne til Herodes den Store: Historie, topografi, arkæologi«. Forelæsninger ved bl.a. professor, dr. Ehud Netzer, Jerusalems Universitet: »General features of Palestinian archaeology in the Hasmonaeen period« og »Hasmonaeen Jericho«. Lektor, dr. theol. John Strange: »Jerusalems topografi i hasmonæisk tid – Akra-problemet«. Desuden forelæsninger af cand.mag. Jesper Carlsen (om handelspolitik) og af cand. theol. Per Lyk-Jensen (om Østjordanlandet). Købmagergade 44-46. Tilmeldinger til seminaret, som er åbent for alle, til B. Otzen, Århus Universitet (86 13 67 11), eller Inge Nielsen, Ryesgade 131, 1., 2100 København Ø. (31 38 61 92). Tilmeldte modtager materiale.

Tirsdag d. 13. november kl. 20.00

Univ. lektor, cand. theol. Jørgen Stenbæk, Århus: »Folkekirken – jura og/eller teologi«. Mødelokalet, kælderens, Købmagergade 44. Arr.: Teologisk Forening.

Mandag d. 26. november kl. 13.15-16.00

Projektseminar. Oplæg ved prof. Theodor Jørgensen: »Trosvished«. Diskussionsindleder er prof. Jens Glebe-Møller. Sted: 3. sal, vær. 547. Tilmelding til Institut for Systematisk Teologi (sekretariatet). Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag d. 27. november kl. 20.00

Overrabbiner Bent Melchior: »Hvorfor en speciel jødisk oversættelse af Mosebøgerne?« Mødelokalet, kælderens, Købmagergade 44. Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag d. 29. november kl. 19.30

Dr. Julia Watkin: »Kierkegaards Gud og Hawkings Univers«. Sted: Købmagergade 46, 3. sal, aud. 11.

Onsdag d. 19. december

Julefest. Arr.: Teologisk Forening.

*Forsiden: Fra Søren Kierkegaards Papirer.
Foto: Det kgl. Bibliotek.*

